

КНЯЗЬ ЛЕВ ЮРІЙОВИЧ: СПРОБА ПОРТРЕТА

За межами Галицько-Волинського літопису особливо важко даються спроби реставрації політичних подій. Це особливо стосується першої чверті XIV ст.: фрагменти джерел, що збереглися, дозволяють говорити про відновлення і піднесення держави Романовичів, її бурхливий розвиток, а водночас вони повні таємниць і загадок, огорнених павутинням темряви і забуття. Брак джерел не дозволяє розв'язати більшість з них. До таких загадкових особистостей належить постать князя Лева Юрійовича. Одні вважають його князем галицьким і, навіть, приписують йому численні подробиці грамот князя Лева, які, скоріше всього, мають відношення до його діда князя Лева Даниловича¹. Інші вважають його луцьким князем та молодшим братом Андрія Юрійовича².

Питання старшинства синів короля Юрія Львовича виникло порівняно недавно в ході полеміки навколо постаті першої дружини угорського короля Карла Роберта Марії Львівни³. В пошуку нових аргументів на користь своєї тези (Марія Львівна як дочка Лева Даниловича була би старшою за віком за Карла Роберта, а як дочка Лева Юрійовича не могла би бути угорською королевою у 1306 р.) Д.Кріштов пробував вдатися до непевної версифікації, припускаючи, що Лев Юрійович міг народитися від першої незнаної дружини і міг уже мати у 1306 р. дочку. Усвідомлюючи непереконливість і бездоказовість подібних міркувань, він залишив це питання відкритим, зазначивши, що стосовно батька Марії треба бути обережним⁴. З огляду на політичну вигоду даного шлюбу для претендента на угорський престол, право на який „по кужелю” (тобто по жіночій лінії) мав також король Юрій Львович, Карл Роберт міг спокійно одружитися із старшою від себе галицькою княжною (Карл Роберт народився 1288 р., Марія могла бути народженою близько 1270-1275 рр.). Подібні альянси для тих часів траплялися нерідко, адже шлюби скріплювали політичні угоди⁵.

Король Юрій Львович народився 24.04.1252 р. (чи 1257?)⁶. Д.Домбровський датує народження князя більш широким діапазоном 1247/1254, але найбільш правдоподібним вважає варіант 23.04.1254 р.⁷. З джерел відомо, що Юрій Львович був одружений двічі: у 1282 р. з незнаною з імені дочкою тверського князя Ярослава Ярославича, яка померла близько 1286 р., та у 1287 р. з Євфимією, дочкою киявського князя Казимира Конрадовича, яка померла 18.03.1308 р.⁸ Зрозуміло, що теоретично могла бути і ще одна дружина, яка померла до 1282 р., але чомусь не потрапила до такого інформованого джерела як Галицько-Волинський літопис або іншого джерела.

Від шлюбу з тверською княжною у 1283 р. народився Михайло Юрійович (названий на честь тверського діда), який помер дитиною у 1286 р.⁹. З двох братів Андрія та Лева Юрійовича старшим, безперечно, був Андрій. Про це однозначно свідчить єдина спільна грамота від 9.08.1316 р. надана магістрові Тевтонського Ордену Карлові з Трипу („Andreas et Leo, Dei gratia duces totius Terrae Russiae, Galiciae et Lademiriae... ”)¹⁰. Старший з братів у грамоті названий першим, що відповідає спадковому праву та чинному порядку. Грамота посвідчена печатками (напевно були використані давні печатки Лева Даниловича та Юрія Львовича)¹¹. В інших грамотах від 27.08.1320 р., наданих купцям Торуня та Кракова князем Андрієм Юрійовичем, останній титулує

себе „князем Володимирщини і володарем Русі” (*“Andreas Dei gratia dux Ladimiriae et dominus Russiae”*)¹².

Останнє начебто дає підстави вважати Андрія князем володимирським, тобто волинським, а його брата – галицьким. Але тільки одне пізнє джерело називає князя Лева Юрійовича князем галицьким (у луцькому рукописі 1462 р. *„В літо 6029 (1321) при благовірному князі галицькому Леву і Андрію...”*¹³), при цьому ця згадка дозволяє неоднозначне трактування, тоді як всі інші джерела (так звані білорусько-литовські літописи) титулюють князя „луцьким”¹⁴ або, навіаїть, „володимирським”¹⁵. Скепсис до цих джерел перебільшений¹⁶. Князь Станіслав, згаданий у цих літописах, якому на допомогу виступив луцький (чи володимирський) князь Лев, згаданий Афанасієм Кальнофойським у переліку „Ктиторів і опікунів монастиря Печерського”, а його син Іван Станіславович – у Любецькому пом’янику. Такі потрійні збіги князя з рідким нетрадиційним іменем просто виключені¹⁷.

Титул „володаря Русі” був продовженням титулу, прийнятого Данилом Романовичем з королівською короною. Цим титулом декларувалися претензії на відродження київської держави – Русі¹⁸. На практиці це означало постійну конфронтацію із Золотою Ордою, що підточувало сили Галицько-Волинської держави. Але цей титул після об’єднання всіх земель знову носив король Юрій. Цей титул перейшов до його старшого сина Андрія. Лев ніде не згадується як носій подібного титулу. Отже, поза сумнівами, він був молодшим за Андрія Юрійовича. У фальсифікаті грамоти Лева Даниловича (1301 р.) Андрій Юрійович титулований князем ярославським. Останнє цілком допустиме, оскільки фальсифікати (які служили підставою для володіння певними маєтками) намагалися робити максимально близькими до справжніх грамот. Тому вигадувати неіснуючих князів не було потреби. Напевно, мова йшла про Ярослава у Перемишльській землі. Практика успадкування показує, що удільні князі, ставши сюзеренами земель, як правило зберігали свої попередні володіння як доменіальні. Грамоти Андрія Юрійовича торунським та краківським купцям підтверджують і те, що він був також і князем володимирським. Впродовж всієї історії існування Галицько-Волинської держави зберігався її характер двох держав, об’єднаних династичною унією, але з різним менталітетом боярства і знаті. Обставини другої половини XIII – першої половини XIV ст. не давали простору для повного злиття. Але галицький престол традиційно вважався старшим (хоча Романовичі так і не знайшли до кінця порозуміння з галицьким боярством, через що Данило тримав столицю у Холмі (у волинській родинній частині держави), Лев та Юрій – у Львові (на межі Галицької і Волинської земель), а Андрій та Болеслав-Юрій, напевно, у Володимирі. Звідси випливає, що Андрій Юрійович був князем володимирським (тримав Західну Волинь) та галицьким. Принаймі джерела, які збереглися, не дають простору для інших трактувань, не порушуючи усталених понять і не вдаючись до версифікацій.

Ким же був Лев Юрійович? Князем луцьким. Титулування його володимирським князем помилково впливає з ототожнення володаря Волині з князем передусім володимирським. Але за Лева Даниловича кордони Галицько-Волинської держави досягли максимального розмаху, на сході до них ввійшло все Правобережжя і, схоже, Київ та частина Чернігівщини¹⁹. Лівобережжя, а також Київ у 1300/1301 рр. після походів Тохти відійшли до Путивльських Ольговичів, але решта земель на Правобережжі залишилося під владою луцького князя. На цих землях виник пізніше уділ Любапрта-Дмитра Гедиміновича з центром у Любарі. Отже, володіння луцького князя були великими. Також васалами луцького князя стали дрібні турово-пінські князі, через що важливі нитки ординської та литовської політики перепліталися у Луцьку.

Після того як відпали сумніви в існуванні київського князя Станіслава, напевно, слід сприймати і відомості про участь князя Лева Юрійовича у війні київського князя проти Гедиміна. Це дозволяє відносити саму війну і битву на р.Ірпені до зими 1323 р. Тої ж зими під Берестям стояло литовське військо²⁰. Напевно, мир, укладений після цієї війни, був скріплений шлюбом дочки Лева Юрійовича з Любартом-Дмитром Гедиміновичем. Юний Любарт після раптової смерті свого тестя не зумів опанувати ситуацію (хоча така спроба зафіксована в одному з документів, автентичність якого залишається дискусійною), через що внаслідок компромісу між галицько-волинським боярством, Польщею, Литвою та Ордою галицько-волинський престол посів Болеслав-Юрій Тройденович²¹. Дочку Лева Юрійовича звали Євфимією (Бушою?)-Агрипиною. Хресне ім'я княгині Агрипина надійно засвідчене пом'яником князя Федора Любартовича²². Версія Я.Тенговського стосовно дочки князя Данила Острозького цікава, але базується на постулаті, що Любарт не міг мати дружину з більшими правами „по кужелю”, ніж Болеслав Тройденович²³, що не може бути прийнятим²⁴.

Отже, достатньо обґрунтованим виглядає наступний погляд: Андрій та Лев Юрійовичі – сини короля Юрія Львовича від другого шлюбу. Андрій народився бл. 1289 р., Лев – слідом за ним. Андрій ще за життя діда отримав уділ у галицькій частині з центром у Ярославі, а по смерті батька став сюзереном держави з титулом володаря Русі і князя володимирського. Лев отримав Східну Волинь з Луцьком і північно-східними землями, князі яких були васалами галицько-волинських князів. Проводячи політику збереження своїх володінь, він вступив у союз з київським князем Станіславом-Терентієм Івановичем, а після поразки під Ірпенем зумів закінчити війну компромісним миром з Гедиміном.

Напевно, постійна конфронтація з Ордою і привела до майже одночасної загибелі Андрія та Лева Юрійовичів, яка трапилася в кінці весни 1323 р. – до 21.05.1323 р. (дата листа Владислава Локетка до папи Іоанна XXII з повідомленням про смерть Андрія та Лева) за незнаних обставин²⁵. Розгадати загадку цієї майже одночасної смерті двох молодих князів навряд чи пощастить. Шкороше всього після походу Гедиміна на Київ в боротьбу втрутилася Орда і обидва князі в боротьбі з ординцями, загинули але брак джерел не дозволяє повністю відкинути або підтримати жодну з версій. Найменш вірогідною за цих обставин виглядає версія випадкової смерті обох князів.

Ще одна загадка пов'язана з Левом Юрійовичем. У 1308 р. дійшло до союзу короля Юрія Львовича і баварського герцога Отто III. Цей союз міг наступити по смерті або загибелі угорської королеви Марії Львівни і бути скріплений шлюбом Льва Юрійовича з незною з імені сестрою Агнеси, дружини Отто III. Я.Яблоновський, посилаючись на Кромера, назвав дружину Любарта Гедиміновича (дочку Льва Юрійовича) Бушою, що може бути скороченням від Богуслави. Від Яблоновського це ім'я запозичили Т.Нарбут та М.Карамзін, бо у Кромера імені княгині не наведено, а Зіморевич назвав її Євфимією. Це останнє ім'я засвідчене і пом'яниками. Отже, дружиною Льва Юрійовича, напевно, була полька (тому і його дочка мала польське ім'я) – сестра Агнеси. Останнє дозволило її братам глоговським князям Генріху II та Яну претендувати у 1323 р. на Галицько-Волинську спадщину, причому їх претензії були визнані папою²⁶. Вони мусли мати якісь династичні підстави, а не просте бажання.

Подібні зв'язки цілком в руслі політики галицько-волинських князів. Перебуваючи в конфронтації з ханами Золотої Орди і використовуючи запеклу боротьбу останніх з Хулагуїдами за Азербайджан, Романовичі, природно, шукали зближення з західними правителями. В міру об'єднання і зміцнення польських земель потрібно було мати союзників і з числа опонентів краківських князів.

Запис у Києво-Печерському пом'янику (поз.262) дозволяє припускати, що хресним іменем князя Лева було ім'я Дмитро.

Отже, із павутини сумнівів та уламків джерел проступають обриси портрету правнука короля Данила Романовича, внука князя Лева Даниловича і молодшого сина короля Юрія Львовича, який виглядає гідним спадкоємцем своїх попередників, потужним правителем Східної Волині, який боровся за збереження дідівської спадщини і, напевно, впав у боротьбі з ординцями.

¹ Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів: НТШ, 2004. – С.359, 366, 383, 385-387, 392, 398-399, 401, 403, 414, 698, 708-709, 712-713, 722-723, 726-727, 731, 742, 1114-1115, 1122-1123, 1126-1127, 1130-1131 та ін.

² Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII– XVI ст. – Львів, 1996. – С.98-99; Його ж. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль. – Львів, 2000. – С.230; Його ж. Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – С.511-512.

³ Kristy Gy. Károly Robert első felesége // Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef nominatae. Acta Historica. – Т.86. – 1983. – 27-30 l; Id., Aba Sámuel és Károly Robert szaládi kopcsolatairól // Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef nominatae. Acta Historica. – Т.96. – 1992. – 25-30 l; Id., Kristy Gy. Orosz Hercegnő volt-e Károly Robert első felesége? // Aetas. – 1994. – N 1. – 194-199; Sroka S. Wokół mariażu Karola Roberta z Piastówną slaską Marią // Buletyn Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. – N 11. – 1994. – S.1-5; Id., Genealogia Andegawenów węgierskich. – Kraków, 1999. – S.21-28; Войтович Л. Stanisław A. Sroka. Genealogia Andegawenów węgierskich // Towarzystwo naukowe "Societas Vistulana". – Kraków, 1999. – 94 s. // Записки НТШ. – Т.240. – 2000. – С.710-711; Його ж. Ще одна загадка генеалогії Романовичів: Чи існувала королева Марія Львівна? // А се его сребро.. Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України М.Ф.Котляра з нагоди його 70-річчя. – Київ, 2002. – С.161-164; Його ж. Княжа доба на Русі... С.507-508.

⁴ Kristy Gy. Orosz Hercegnő volt-e Károly Robert első felesége? // Aetas. – 1994. – N 1. – 194-199.

⁵ Войнович Л. Княжа доба на Русі... С.508.

⁶ Balzer O. Genealogia Piastów... – S.347; Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.3. – С.114, 522.

⁷ Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów... – S.197-203.

⁸ Іб. – S.205-217.

⁹ ПСРЛ. – Т.2. – Стб.895; Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописі // Записки НТШ. – Т.41. – 1901. – С.53.

¹⁰ Купчинський О. Акти та документи... – С.150.

¹¹ Там само. – С.147-148.

¹² Там само. – С.152-161.

¹³ Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения (Стрыйковский и его Хроника). – М., 1966. – С.156.

¹⁴ ПСРЛ. – Т.35. – С.95, 152, 179, 200, 221.

¹⁵ ПСРЛ. – Т.35. – С.92, 131, 148, 176, 196, 217.

¹⁶ Русина О. Київська виправа Гедиміна (Текстологічний аспект проблеми) // ЗНТШ. – Т.231. – 1996. – С.182-188.

¹⁷ Войтович Л. Княжа доба на Русі... – С.415.

¹⁸ Войтович Л. Королівство Русі: реальність і міфи // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Т.7. – Дрогобич, 2003. – С.63-71.

¹⁹ Войтович Л. Штрихи до портрета князя Лева Даниловича // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Вип.5. – 2005. – С.87-131.

²⁰ Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовського. – Киев, 1987. – С.26-27.

²¹ Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII-XVI ст. – Львів, 1996. – С.101-104; Його ж. Етапи політичної історії Волині XIV–XV ст. Державність. Васалітет. Інкорпорація // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Т.5. Історичні та філологічні розвідки, присв. 60-річчю акад. Я.Ісаєвича, 1998. – С.153-168.

²² Мицько І. Монастирські пом'яники про походження ктитора Унівського монастиря князя Федора Любартовича // Лавра. – 1998. – Н 2. – С.51-53.

²³ Tęgowski J. Małżeństwa Lubarta Giedyminowica. Przyczynek do genealogii dynastów halicko-wołyńskich w XIV wieku // Genealogia. – 6. – 1995. – S.21-26.

²⁴ Войтович Л. Князівська верства в Галицькій землі // Четвертий міжнародний конгрес україністів. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. Доповіді і повідомлення. Історія. – Ч.1. – Одеса-Київ-Львів, 1999. – С.80-86.

²⁵ Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Т.3. – С.120-121, 527-529; Куник А.А. Объяснительное введение к грамотам и летописным сказаниям, касающимся истории Червонной Руси в XIV в., с приложением подлинных текстов // Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси. Сб. мат. и исслед. – Санкт-Петербург, 1907. – С.152; Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – М., 1987. – С.22-23; Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів... – С.98-99; Беньяк Я. Вигаснення галицько-волинської княжої династії // Галичина та Волинь у добу середньовіччя. Історичні та культурні студії. – Вип.3. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького. – Львів, 2001. – С.79-85.

²⁶ Войтович Л. Князівська верства в Галицькій землі // Четвертий міжнародний з'їзд україністів. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. Доповіді і повідомлення. Історія. – Ч.1. – Одеса-Київ-Львів, 1999. – С.83.

Леонтій Войтович.

Князь Лев Юрійович: спроба портрета.

У статті аналізується політичне життя держави Романовичів в першій чверті XIV ст. На основі аналізу існуючих джерел автор простежує політичну кар'єру, шлюбні контакти, зовнішньо- та внутрішньополітичну діяльність Лева-Дмитра Юрійовича, внука Лева Даниловича, що був потужним правителем Східної Волині та гідним спадкоємцем своїх попередників.

Leontiy Voitovych.

Prince Lew Yuriyovych: an attempt of a portrait.

In the article the political life of the Romanovych state in the first quarter of the XIV c. is analyzed. On the basis of the analysis of the existing sources the author traces the political career, marriage contacts, external and internal political activity of Lew-Dmytro Yuriyovych, the grandson of Lew Danylowych, the powerful governor of East Volhynia and the worthy successor of his predecessors.